

ENVER PAŞA'NIN HAYATI VE İNGİLİZ BELGELERİNDEKİ DÜĞÜN RAPORU

Durdu Mehmet BURAK

G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kırşehir.

Özet

Jön Türk hareketinin anahtar adamı, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin en güçlü lideri, Balkan ve Trablusgarp Savaşlarının kahramanı, sultanın damadı, başkumandan yardımcısı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Savunma Bakanı ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer almasını isteyen, planını yürüten, bu konuda en etkili ve yetkili mimar konumunda olan hiç şüphesiz Enver Paşadır.

Osmanlı Devleti içerisinde en etkili ve en yetkili makam ve mevkii sahibi olması nedeniyle yabancı ülkelerin yetkilileri gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında böyle önemli devlet büyüklerini ne kadar yakın takibe aldıkları İngiliz arşiv belgelerinde çok net olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enver Paşa, Biyografi, Birinci Dünya savaşı

ENVER PASHA'S LIFE AND HIS MARRIAGE REPORT ON THE BRITISH DOCUMENTS

Abstract

Enver Pasha who has a key role among the Young Turks, the most powerful leader of the Union and Progress Party and a famous victorious of Balkans and Tripoli War, son in law of Sultan, Deputy Commander in Chief of Turkish Armed Forces and Minister of War and also an architect of the First World War.

Due to the holding the highest position and being in charge of Armed Forces of the Ottoman Empire, the foreign and powerful countries are chasing such a very important person not in the Ottoman territories but also outside the Ottoman State as it is seen on the British Documents.

Key Words: Enver Pasha, Biography, First World War

Jön Türk hareketinin anahtar adamı, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin en güçlü lideri, Balkan ve Trablusgarp Savaşı'nın kahramanı, sultanın damadı, başkumandan vekili ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Savunma Bakanı olan Enver Paşa'nın asıl adı İsmail Enver'dir¹.

Nüfus kaydı bilgileri, 1909 tarihli bir aile mektubu ve Enver Paşa'nın kendi yazdığı hayat hikâyesinden yararlanarak geniş bir araştırma yapmış olan Şevket Süreyya Aydemir'e göre, Enver Paşa, 23 Kasım 1881'de İstanbul'da Divanyolu semtinde doğmuştur².

¹ Masayuki, Yamauchi; *Hoşnut Olmamış Adam-Enver Paşa, İstanbul, 1995, s. 13.*

² Aydemir, Şevket, Süreyya; *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C.1, İstanbul, 1970, s. 239.*

Ailesi Manastırlı'dır. Babası önceleri Nafia Nezareti Fen Memurluğu yapan, sonra ise Süre Emini olan Ahmed Bey, annesi Ayşe Hanım'dır¹. Babası tarafının Gagavuz Türklerinden olduğunu Şevket Süreyya Aydemir ortaya koymuştur. Enver Paşa, iki kız ve bir erkek çocuk Babasıdır².

Manastır'da Karaköprü'de oturmuşlardır. Kardeşleri Nuri Paşa, Mediha Hanım ve Hasene Hanımdır. Bir de Babaanne Şükriye Hanım vardır. Enver Paşa üç yaşındayken İbtidai Mektebine kaydedilmiş, 6 yaşında Babasının tayini dolayısı ile İstanbul'dan Manastır'a gitmişler ve yaşının küçüklüğüne rağmen Manastır Askeri Rüştiyesi'ne yazılmıştır. Mektebe 1306 (1889)'da girmiş ve burasını 1309 (1893) yılında bitirmiştir. Daha sonra Manastır'daki evleri satılıp, kardeşleri evlenmiş, kendi de Selanik'e nakletmiştir. 1309/1893 ders yılı başında Manastır Askeri İdadisi'ne yazılır. Manastır İdadisi'ni bitirince, Harbiye'ye gitmiştir. Harbiye'den 9. olarak mezun olmuştur. İlk siyasi macerası amcası Halil Paşa ile Yıldız Sarayı'na götürülerek sorgulandıkları ancak hüküm giymeden serbest bırakıldıkları olaydır³.

Enver Paşa, Erkân-ı Harbiye'yi birincilikle bitirmiştir ve 1902'de Erkân-ı Harp Yüzbaşı'sı olmuştur. III. Ordu'ya Makedonya'ya tayin edilmiştir. İlk birliği, Manastır'da 13. Topçu Alayıdır. Sekiz ay, "Sunuf-ı Selâse"de staj görmüştür. Bu arada Bulgar çetelerinin takip ve tenkili için yapılan harekâta katılmış, 1903 yılı Eylülünde Koçana'da bulunan 20. Piyade Alayı'nın Birinci Bölüğü'ne, bir ay sonrada 19. Piyade Alayı'nın Birinci Taburu'nun Birinci Bölüğü'ne nakledilmiştir. Nisan 1904'te Üsküp'teki 16. Süvâri Alayı'nda görevlendirilmiştir. Aynı yılın Ekim ayında İştîp'teki alaya gitmiş, iki ay sonra "Sunuf-ı Muhtelif" hizmetini tamamlayarak Manastır'daki karargâha dönmüştür. Ardından Manastır Mıntıkâ-i Askeriyesi Ohri ve Kırçova mıntukaları Müfettişliğine tâyin edilmiştir. 7 Mart 1905'te Kolağası (Önyüzbaşı) olmuştur. 13 Eylül 1906'da Binbaşılığa yükseltilmiştir⁴.

Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne on ikinci üye olarak katılmış ve Manastır'a dönüşünde cemiyetin buradaki teşkilâtını kurma faaliyetinde bulunmuştur. Bu siyasi faaliyetler, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Merkezi Paris'te olan Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin birleşmesi ve ilk örgütün Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti Dâhili Merkez-i Umumisi adını almasından sonra artacaktır⁵.

21 Mayıs 1889'da Tıbbiyeli beş arkadaşı "İttihad-ı Osmanî" adında İbrahim Temo'nun girişimiyle bir örgüt kurdular⁶. 20 Temmuz 1891'de toplantı yapıldı ve örgütün yürütme kurulları oluşturuldu. Cemiyet 1894'te yurt içi ve yurt dışı bağlantıları sağlamaya başladı. Ahmed Rıza Bey cemiyete katıldı ve gazete çıkarmaya başladı. Daha sonra Jön Türk Gazetesi adı ile yurt içi ve dışında önemli işleve sahip olacak olan

¹ Hanioğlu, M. Şükrü; "Enver Paşa", *DİA*, C. XI, İstanbul, 1995, s. 261.

² Aydemir, a.g.e. , s. 247.

³ Aydemir, a.g.e. , s. 248-249.

⁴ Hanioğlu, M. Şükrü; *Osmanlı İttihat ve terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul, 1985, s.174; T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, İstanbul, 1988, s.19.

⁵ Hanioğlu, a.g.m. s. 261., Aydemir; s. 255; Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi; Afa Yayınları*, İstanbul, 1996, s.35-36.

⁶ Akşin, Sina; "Siyasal Tarih (1785-1908)", *Türkiye Tarihi*, C. III, İstanbul, s. 171.

Meşveret Gazetesi, Ahmed Rıza'nın pozitivist fikirlerini yayıyordu. Sloganı "İntizam ve Terakki" idi¹. Mısır'a sürgüne gönderilen Murad Bey de Mısır'da Mizan Gazetesi'ni çıkardı². Bu grup sürgün edilse de büyüyordu. Sultan, Ahmed Celâleddin Paşa'yı görevlendirdi. Ahmed Paşa, ittihadın üyelerini hükümetin hizmetine sokmayı başardı. Böylece birinci İttihad dönemi kapanmış oldu³. İkinci İttihad dönemi ise Ahmed Rıza Bey ve Meşveret'in mücadelesine, Damat Mahmut Paşa'nın oğulları ile birlikte Paris'e kaçıp, mücadeleye destek vermesi ile başlamıştır. Prens Sabahaddin'in tasarlaması ile kongre toplanır. Kongre'de ittihad, yabancı müdahalesini onaylayan Sabahaddin Bey ve grubu ile onaylamayan Ahmed Rıza Bey ve grubu diye ikiye ayrıldı⁴. Prens Sabahaddin, Teşebbüs-i Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdu⁵. Diğer kanat ise Terakki ve İttihad Cemiyeti'ni kurdu. İttihad ve Terakki'nin 1906'ya kadar yurtdışı eksenli bir örgütlenmesi vardı. Fakat 1906'da hem devrimci asker hücrelerinin kurulması hem de yurt içinde bir komitenin olması bu durumu fiilen ortadan kaldırdı. 1906'da Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu⁶.

Eylül 1906'da Selanik'e giden Enver Bey, orada amcası Mümtaz Yüzbaşı Halil Bey ile konuşarak gizli cemiyete dâhil olmayı kabul etti. Enver Bey, Bursalı Tahir Bey'in rehberliği ile "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne kabul edilir. Selanik'teki örgütün çağrısı ile Paris'teki Terakki ve İttihad Cemiyeti ile 1907'de birleşerek "Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti" adını almıştır. İkinci Jön Türk Kongresi toplanır. Bu defa bütün Osmanlı ihtilal komiteleri arasında tam bir birlik doğar. İhtilal teşebbüsüne geçileceği ilân olur. 1907 yılının sonlarına doğru Selanik Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Terakki ve İttihad Cemiyeti birleşir⁷.

Rusya gözlerini Balkanlara dikmiş; Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan Makedonya üzerinde müdahale içine girmiş; İtalya Trablusgarp'a hâkim olma telaşına düşmüştü. Tüm bunların üzerinde Reval Mülâkâtı⁸ olunca Makedonya ihtilalinin ilk kıvılcımı Enver Bey, Eniştesi ve Selanik merkez Kumandanı Nazım Bey suikastında ölüm emrini veren kişi ilân edilince, İstanbul'a çağrılır ve Enver Bey de dağların yolunu tutarak Manastır'a doğru yol alır. Resneli Niyazi'nin Resne'den dağa çıktığını öğrenince artık Manastır'a gitmez ve Tikveş'e yönelir. İhtilal iyice alevlenir. Tikveş'te cemiyeti yaymaya başlar ve orada Kolağası Mustafa Kemal ile baş başa bütün meseleleri konuşurlar.

¹ Lewis, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK., Ankara, 1996, s. 196.

² Çavdar, Tefrik; *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839–1950)*, Ankara, 1995, s.41.

³ Akşin, Sina; *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 36–38.

⁴ Lewis, a.g.e. , s. 203.

⁵ Kansu, Aykut; *1908 Devrimi, İletişim Yayınları*, İstanbul, 1995, s. 64.

⁶ Davison, Roderic, H.; *A Short History of Turkey*, The Eothen Press, England, 1981, s. 110.; Turan R., Safran M.-Yalçın, S.-Hayta, N., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2002, s. 39.

⁷ Burak, Durdu Mehmet; "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM*, Sayı. 14, Ankara, 2003, s. 291–318; Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1948, s. 233–239.

⁸ Bugün Tallin olarak adlandırılan Estonya'da bir yer adıdır. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 1995, s. 229

6 Temmuz 1908 günü “Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti” Manastır sokaklarında beyânnâmeler asarak anayasa ve hürriyet rejiminin kurulmasını ister, halk 1876 anayasasını ister, 23 Temmuz 1908 günü İttihad ve Terakki Cemiyeti kendiliğinden meşrutiyeti ilân eder¹. Enver Bey, II. Abdülhamid’in Meclis-i Mebusan’ı yeniden toplantıya çağırın iradesi sonrasında Selanik’e davet edilir. Büyük sevinç gösterileri ile Selanik’te kutlamalara katılır².

Enver Bey, 23 Ağustos 1908’de Rumeli Vilâyeti Müfettişliği refakatine verilir. 5 Mart 1909’da 5000 kuruş maaşla Berlin askeri ataşesi olarak görevlendirilir. İki yılı aşkın süren bu görev Enver Bey’de Almanlara karşı bir yakınlık duymasına neden olmuştur³.

İttihad ve Terakki muhaliflerinden Derviş Vahdeti ve onun Volkan gazetesi 31 Mart Olayı’nın çıkışında en büyük rolü oynadı⁴. 31 Mart Olayı İstanbul’a getirilmiş olan Avcı Taburlarındaki askerlerin ayaklanmasıyla başladı. Nisan 1909’da İstanbul’a gelen Hareket Ordusu 3 gün içinde ayaklanmayı bastırdı. İttihad ve Terakki bu olaydan sonra II. Abdülhamid’i tahttan indirdi. Yerine 65 yaşındaki Mehmed Reşad, V. Mehmed adıyla padişah oldu. Parlamenter bir rejime geçildi. Yasamanın bağımsızlığı kabul edildi. Osmanlı yönetimi fiilen İttihad ve Terakki’nin eline geçer. Bu şartlar içinde Enver Bey Yeşilköy’e varır. Hareket Ordusu’nda Mustafa Kemal’in yürüttüğü Kurmay Başkanlığı’nı alır. Mart 1911’de Makedonya’daki çete faaliyetlerine karşı alınacak tedbirleri denetlemek ve rapor hazırlamak üzere görevlendirildi. Görevi bitince 11 Mayıs 1911’de İstanbul’a döndü⁵.

Millî birliğini tamamlayıp sömürgecilik faaliyetlerine giren İtalya; Tunus, Mısır gibi bölgelerin Fransa ve İngiltere gibi güçlü devletlerin elinde olduğunu görünce önce Habeşistan’a yönelir, başarısız olur. Bu kez Bingazi’yi kendine hedef seçer. İşgal için büyük devletlerin onayını alır. 28 Eylül 1911’de Osmanlı Devleti’ne bir kesin uyarı verir. Trablusgarp ve Bingazi’nin teslim edilmesini ister. Osmanlı Devleti reddedince 29 Eylül 1911 günü İtalya savaş ilân eder. Trablusgarp İstanbul’dan 1600 km uzaktadır. Denizden yardım göndermek imkânsızdır. Karayolu üzerinden kuvvet göndermek ise İngiliz idaresinde bulunan Mısır’ın tarafsızlığından dolayı mümkün değildir. Enver Bey Bingazi sancağına gelir. İlk düzenli Türk saldırısı 23 Ekim 1911’de yapılır. İtalyanlara karşı büyük başarılar elde eden Enver Bey 24 Ocak 1912’de resmen Umum Bingazi Mintikası Kumandanlığı’na getirilir 17 Mart 1912’de bu göreve ilaveten Bingazi Mutasarrıflığı’na tayin edilir. 10 Haziran 1912’de de kaymakam olmuştur. Enver Bey komutasındaki Bingazi savunması da oldukça çetin geçmiştir. Enver Bey düşman askerlerine göz açtırmıyordur. İtalyanlar durdurulsa da patlak veren Balkan savaşı üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır. Enver Bey Balkan savaşlarına katılmak üzere Bingazi’den ayrılmıştır⁶.

¹ Armaoğlu, Fahir; *Siyasi Tarih (1789–1960)*, Ankara, 1873, s. 308.

² Aydemir, a.g.e. , s. s. 570,

³ *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C.4, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, s. 211-212.*

⁴ Çavdar, Tefik; *Türk Demokrasi Tarihi (1839–1950)*, İmge Yayınları, Ankara, 1995, s. 109.

⁵ Hanioglu; “Enver Paşa”, s. 262

⁶ Kurtcephe, İsrail; *Türk-İtalyan İlişkileri (1911–1916)*, TTK. Yayınları, Ankara, 1995, s. 222–226.

Osmanlı Devleti, Arap ve Arnavut bağımsızlık hareketleri yanında Trablusgarp işgali ile de uğraşırken, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan aralarında anlaşır. Bâb-ı Âli, 15 Ekim'de Uşi Muahedesi imzalar ve Trablusgarp'ı İtalya'ya terk eder. Bu sırada Balkan devletleri arasında Balkan Birliği meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, Balkan devletleri karşısında denizlerde yenilgiye uğramıştır. Bunda batılı ülkeler ve özellikle İngiltere, Yunan donanmasından güçlü bir Osmanlı donanması kurulmasını engelleyerek etkili rol oynamıştır¹.

Kara ve denizlerdeki bu başarısızlıklar üzerine Osmanlı Devleti, savaşın durdurulmasını istemeye başladı. 28 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında Çatalca'da görüşmeler başladı. 3 Aralık 1912'de ateşkes antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti, Bulgar kuşatmasındaki Edirne'ye yardım gönderemeyecek, barış antlaşması Londra'da toplanacak bir konferansta yapılacaktır. 17 Aralık 1912'de Londra'da konferans toplandı.

Enver Bey bu arada İstanbul'a gelir ve Onuncu Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisliği'ne (Kurmaya Başkanlığına) getirilir. 10 Ocak 1913'te Nazım Paşa ile görüşen Enver Bey, Harbiye Nâzırı ile Kâmil Paşa'nın istifaya zorlanması ve yerine savaşa devam edecek bir hükümetin kurulması konusunda anlaşmaya vardı. Daha sonra bu fikri, Kâmil Paşa'nın görevde kalmasını isteyen Sultan Mehmed Reşad'a kabul ettirmeye çalıştı. Bu arada Enver Paşa'nın yıldızının parladığı en önemli gelişmelerden biri olan Bâb-ı Âli baskını gerçekleşti. Darbenin başarılı bir şekilde sonlandırılması, planı yapan Talât Bey ve özellikle harekâtı akıl almaz cesareti ile sürükleyen Enver Bey sayesinde olmuştur. Bâb-ı Âli Baskını'nın, Enver Bey'in İttihad ve Terakki içindeki askeri kadronun lideri haline gelmesinde en önemli hadise olduğu söylenebilir.

Enver Bey, Bâb-ı Âli Baskını'ndan sonra halka zafer müjdesi vermek ister ama Osmanlı başarısızdır. 3 Şubat 1913'te II. Balkan Savaşı başlar². Osmanlı Devleti başarısızdır. 30 Mayıs 1913'te "Londra Barış Antlaşması" imzalanır³. Osmanlı'nın batı sınırı Midye-Enez hattı olacaktır. Osmanlı, Balkanlardan çekilmiştir. Balkan Devletleri bu mirası paylaşmada birbirine düşünce Osmanlı Devleti bunu fırsat bilmiş Enver Bey önde olmak üzere Edirne'ye gidilmiş, Edirne tekrar alınmıştır.

22 Temmuz 1913'te Edirne'ye giren Osmanlı Ordusu'na Enver Bey kumanda etmiştir, bu olay O'nun toplumdaki itibarını iyice artırmış ve onu bir kahraman yapmıştır. Hatta O'nun için "Edirne'nin ikinci fatihi" gibi övgülerde yazılmıştır. Edirne'ye giren Enver Bey; "Buradayız ve burada kalacağız!" demiştir⁴.

Bu sırada İttihad ve Terakki II. Balkan Savaşı'ndan sonra devletin kötü gidişini durdurmak için birçok alanda faaliyete girişti. İlk olarak iktisadi iyileşme hedef alındı. Devlet Trablus ve Balkan Savaşlarından sonra büyük bir sıkıntıya girmişti ve dış borç

¹ Burak, Durdu Mehmet; *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayınları, Ankara, 2004, s. 16-25.

² Davison, H. Roderic; *Essayas in Otoman and Turkish History, 1774-1923*, University of Texas Press, USA, 1990, s. 22-25.

³ Altuğ, Yılmaz; *Siyasi Tarih Ders Notları (1776-1920)*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1977, s. 172-173.

⁴ Altuğ, a.g.e.s.173; Aydemir; a. g. e., s. 398-400

yükü artmıştı. Aralık 1913'te Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı¹. Aynı şekilde Osmanlı Ordusu'nda ciddi bir reform kaçınılmazdı. Bu sıralarda Said Halim Paşa Sadrazamdı. Fakat İttihat ve Terakki'nin fiilen lideri Dâhiliye Nâzırı Talât Bey'di. Harbiye Nâzırı ve Başkumandan vekili ise Ahmed İzzed Paşa'ydı. Paşa, nazik ve yumuşak başlıydı ama bir siyasi mücadele adamı değildi. O'nun yerine geçmesi için iki isim sürülüyordu. Bunlardan biri İstanbul Muhafızı Yarbey Cemal Bey, diğeri ise Yarbey Enver Bey di. Talât Bey, Enver Bey'i Selanik'ten bu yana desteklemekte ve sevmektedir ama şimdi bazı kuşkuları vardır. Enver Bey'in sınırsız ihtiraslarını sezer. Enver Bey bu mevkie gelirse, Enver Bey'in karar ve etkilerinin nelere varabileceğinden ve kendi mevkilerinin ne olacağından endişelidir. Cemal Bey getirilirse Enver Bey'in ne olacağını düşünmektedir. Bu sorular yalnız Talât Bey'in değil, bütün önde gelen İttihatçıların kafasında dolmaktadır. Enver Bey de aynı şeyleri düşünmektedir. Ordu gençleştirilmeli, yenileştirilmelidir. Bu da Almanya'nın yardımını gerektirir. Almanlarla bu işbirliğini Enver Bey, ancak kendi hakkı gibi görmektedir. Bu gelişmeler sırasında bir apandisit ameliyatı geçirmek zorunda kalmıştır. Bu arada İttihat ve Terakki'nin silahşorları O'nu Harbiye Nâzırı olması yolunda teşvik etmektedir. Bu isteklerini ise, Talât Bey'e emir verircesine bildirmişler, Talât Bey ise İzzed Paşa'dan son derece memnun olduklarını, kendisini nezaretten çekmek için hiçbir sebep olmadığını, Enver Bey'in Harbiye Nâzırlığı'na gelmesine daha vakit olduğunu söylemiştir.

Tüm bunlar üzerine Enver Bey, sadrazamın odasına sert adımlarla giderek, ordunun yeniden düzeni, islahı için hiçbir şey yapılmadığını, yapılmayacağını bu nedenle Harbiye Nâzırı olmak istediğini açıklar. Said Halim Paşa, şimdilik Genelkurmay Başkanı olmasını rica etse de kabul edilmez. Enver Bey mutlaka bakanlığı ister. Yarbey Enver Bey, 18 Aralık 1913'de Miralaylığa, 5 Ocak 1914'te Mirliyalığa (Tuğgeneral) terfi ettirilerek Harbiye Nâzırlığına getirilir.

Erkân-ı Harbiyye-i Umumiye Reisliği görevini de üstlenen Enver Paşa ilk olarak Osmanlı Ordusu'nu yeniden düzenlenmesine çalıştı. Ocak 1914 tarihli bir İrade-i Seniyye ile binden fazla yaşlı subay tasfiye edildi, genç subaylar orduda önemli görevlere getirildi. Bu arada Hakkı Paşa zamanında bir İngiliz heyeti donanmanın, bir Fransız heyeti Jandarma Kuvvetleri'nin, bir Alman heyeti ise Kara Kuvvetleri'nin islahı için getirilmişti. Amaç; büyük devletlerarasında denge oluşturmaktır². Alman heyeti başındaki Liman Von Sanders, 1. ordu Kumandanlığı'na atanınca İngiltere-Fransa-Rusya Bâb-ı Âli'ye baskı yapmışlardır. Enver Paşa, orduda "Enveriye" adı verilen askeri başlıklar kullanımını başlatmıştır. Diğer yandan okuma ve yazmayı yaygın hale getirmek için Arap harflerini ayrı şekilde yazma esasına dayanan ve harf inkılâbı bakımından bir dönem sayılan bir alfabe sistemi geliştirmeye çalışmıştır. Enverî adı ile bilinen bu alfabe uygulanmaya koyulmuş ise de verimli bir sonuç alınmamıştır³.

Bu sırada, Avrupa'daki İngiliz-Alman kutuplaşması, dünyayı bir harbin eşiğine getirmiştir. Bazıları Osmanlı'nın tarafsız kalmasını, bazıları İngiltere yanında savaşa girilmesini, bazı devlet adamları ise Almanlarla ittifak yapılması gerektiğini düşünüyorlardı. Enver Paşa, Almanların kara hâkimiyeti gücünü ve "yıldırım savaşı"

¹ Tunçay, a.g.m., s. 38-39.

² Cemal Paşa; Hatırat, İstanbul, 1997, s. 146.

³ Türk Ansiklopedisi, s.228, Ana Britannica, s. 286.

stratejilerini benimsemiştir. Talât Paşa ve birçok İttihadçı ise İngiltere ile ittifak yapılması taraftarıydı.

Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerine her yolla ittifak teklifleri götürmüştür. İlk teklif İngiltere'ye olmakla birlikte sırası ile Fransa, Rusya'ya olmuştur. Ancak her üç devlette reddetmiştir. İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ni adeta düşman safına itmeleri, Osmanlı Devleti'ni parçalama niyetinde olduklarını göstermiştir¹. Neticede başta Talât Paşa olmak üzere bazı devlet adamları, bu konuda Enver Paşa'nın Alman ittifakı fikrine destek vermeyi tek çare olarak görmüşlerdir. Osmanlı Devleti için iki yol vardır. Birincisi Almanların yanında savaşa girmek, diğeri ise tarafsızlıktır. Almanya'da Osmanlı Devleti'nin ittifak denemelerini önce kabul etmemiştir. Sebebi ise, Osmanlı Devleti'nin zayıf olmasından dolayı fayda yerine zarar vereceği düşüncesidir. İtilaf Devletleri ise Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında olmasını istemez, çünkü böyle olursa onları çember içine alamayacaktır. Ancak Osmanlı Devleti'nin önceden parasını ödediği iki zırhlısını İtilaf Devletleri vermeyince Osmanlı Devleti, çaresiz Almanya'nın yanında yer almış gibi bir durum hâsıl olmuştur. Almanya'nın yaptığı yardım ve baskılar sonucunda 2-3 Ağustos 1914 tarihinde, Osmanlı-Alman İttifakı imzalanır².

İttifakta Enver Paşa'nın rolü büyüktür. Antlaşma görüşmeleri son derece gizli tutuldu. Enver Paşa ile Talât Paşa Almanların kısa sürede zafer kazanacağına emindi. Enver Paşa, Almanya'nın gönderdiği Goeben ve Breslau'un Çanakkale'ye girişine izin verdi. Gemiler Yavuz ve Midilli adı ile Türk donanmasına katıldı. Talât Paşa, Enver Paşa'ya epeyce hücum ettiyse de, Enver Paşa bunlardan haberi olmadığına yeminle güvence verdi. 24 Ekim'de de Enver Paşa, "Türk filoları Karadeniz'de ve zor kullanmak suretiyle hâkimiyet kazanmalıdır. Rus filosunu arayınız ve nerede bulursanız, savaş ilân etmesizin hücum ediniz"³. Fakat İttihad ve Terakki genel merkezi çoğunluğu savaşa hemen girilmesinden yana değildi. Bu yüzden barışın kurtarılması için Rusya'ya bir nota verilmesi kararlaştırıldı. Enver Paşa bu fikri savunan hükümet üyelerine karşı savaş giriş tezinin en hararetli savunucusu oldu. Rusya ise savaş durumunun fiilen başladığını kabul etmişti.

Enver Paşa'nın I. Dünya Savaşı'ndaki fiili tek kumandası Kafkas Cephesi'nde olmuştur. Başkomutan vekili Enver Paşa, yüz elli bin kişilik bir ordu ile Rusları arkadan çevirmek ve onları geriletmeğe. Kars ve Batum'u alabilmek üzere Sarıkamış Harekâtı'na girmiştir⁴. Cepheye giden Enver Paşa, buna karşı çıkan Hasan İzzet Paşa'yı görevinden aldı ve 18 Aralık'ta harekâtı başlattı. Ancak Enver Paşa planların mükemmelliğine rağmen arazi, iklim vb. şartları göz önünde tutmadan bu taarruzu başlatmıştı. Taarruz büyük bir sürüklenme ve bocalama ile devam ediyordu. Enver Paşa, savaşta, 90,000 kişilik ordu mevcudunun büyük bölümünü Allahuekber Dağlarında

¹ Karabekir, Kazım; *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, C.I, İstanbul, 1955, s.27-30.

² Burak, D. Mehmet; *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)*, Babil Yayınları, 2004, s. 65; ² Davison, a.g.e., s. 26.

³ Masayuki, Yamauchi; a.g.e.,s.10; Karal,a.g.e.,s. 392-394.

⁴ Balcı, Ramazan; *Sarikamış Harekâtı*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

donarak ölmesi ve Ruslarca öldürülmesi üzerine 10 Ocak 1915'te cepheyi terk ederek İstanbul'a döndü. Prestiji de bozgunundan dolayı sarsıldı¹.

Bahriye Nâzırı vekilliğini 26 Nisan 1915'te Yaver-i Has unvanı ile Padişah V. Mehmed Reşad adına başkomutan vekilliğini, Eylül 1915'e ferikliği (Korgeneral), Kasım 1917'de 1. ferikliği (Orgeneral) alarak terfi ettirilen Enver Paşa, Vahdettin tahta geçince Başkomutan Vekilliği unvanı, Başkomutan Kurmay Başkanlığı'na çevrilmiştir². Ekim 1918'de Talât Paşa kabinesinin istifa etmesi ile Enver Paşa'nın da Harbiye Nâzırlığı sona erdi. İttihad ve Terakki'nin ileri gelenleri ile ülkeyi terk ettiler ve 1 Ocak 1919'da hükümetçe askerlikten ihraç edildi.

Enver, Cemal ve Talât Paşalar; "Gereksiz yere ülkeyi savaşa sokmak, haksız yere İngilizlerin himâye ettikleri azınlıkları özellikle Ermenileri tehcire tabi tutmak, izinsiz olarak yurtdışına çıkmak" suçlarından İngilizlerin Tevfik Paşa Hükümeti'ne yaptığı baskılar sonucunda yargılanmak üzere Divan-ı Harb'e sevk edilmiştir.

Enver Paşa, Halil Paşa ve Nuri Bey'in denetimindeki Kafkasya'daki ordu birliklerine ulaşmak ister ancak kayalara bindiren taka batınca bunu yapamaz, birliklerin etkisiz hale getirildiğini duyunca da Berlin'e gider. Almanya'da yeniden teşkilatlanmaya çalışan İttihad ve Terakki'nin faaliyetinde rol oynamıştır. Bolşevik liderlerinden Karl Radek'i tutuklu bulunduğu hücrelerinde ziyâret etti. Radek'in daveti ile Moskova'ya gitti. Litvanya'da tutuklandı, Kaunas'taki hapisanede iki ay kaldı ve Berlin'e döndü. Alman adına düzenlenmiş sahte belgelerle yola çıktı ve uçak zorunlu iniş yapınca tekrar yakalandı ve Riga Hapishanesi'ne götürüldü, tekrar serbest bırakıldı. Ağustos 1920'de Berlin'i üçüncü defa terk eden Enver Paşa, Moskova'ya ulaştı. Burada iyi karşılandı, İttihadçı arkadaşları ve Türkistan'dan gelen temsilcilerle görüştü. Sovyet-Alman temaslarında arabuluculuk görevini üstlendi. Enver Paşa Anadolu hareketine karşı hiçbir olumsuz hareket içine girmemiştir. Hatta Anadolu harekâtına silah yardımı yapılması için arkadaşı Hans von Seect ile yazıştı. 16 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya uzun bir mektup yazarak kendisinin faaliyetleri hakkındaki şikâyetlere ve Anadolu hareketine el koyma iddialarına karşı çıktı. Anadolu'ya geçme fikri ile Batum'a gitti ve Sakarya zaferi, Enver Paşa'nın planlarının değişmesine sebep oldu³.

Bakü'yü terk eden Enver Paşa, Teşkilât-ı Mahsusa eski liderlerinden Kuşçubaşı Hacı Sami ve diğer İttihadçılar ile birlikte Buhara'ya gitti. 24 Kasım'da Gurgantepe'ye geldi ve Lakay İsmail Bey'in esiri durumundayken kurtarıldı ve Duşanbe'ye gitti. Burayı Ruslar alınca Satılmış Kışlağı'na vardı. Âb-ı Deryâ köyüne varıp son karargâhını burada kurdu. 4 Ağustos 1922'de karargâhta düzenlenen kurban bayramı töreninde maiyetindeki askerlerle bayramlaşırken ani bir Rus baskınına uğradı, 30 askeri ile Çegan tepesi mevkiinde giriştiği çarpışmada ön safta vuruşurken öldürüldü. Enver Paşa'nın eşyaları müfreze kumandanı Kulikof tarafından Taşkent'e gönderildi. Bu eşyalar daha sonra Moskova'daki askeri müzeye nakledildi. Cenazesi Âb-ı Deryâ köyünde toprağa verildi⁴.

¹ Burak, a.g.e., s. 118-120

² Türk Ansiklopedisi, s. 229., Ana Britannicca., 285.

³ Hanioglu; "Enver Paşa", s. 264-265.

⁴ Aydemir, a.g.e. s.570-576.

Günümüzde ise bu şeklinin doğru olmadığı aslında Enver Paşa'nın "Saruhanyan" adlı bir Ermeni tarafından öldürüldüğüne dair bir iddia öne sürülmüştür¹. Eğer bu doğru ise İttihad ve Terakki yönetiminin en önemli üç lideri Talât, Cemal ve Enver Paşaların Ermenilerce öldürüldüğü sonucu ortaya çıkmaktadır.

Enver Bey'in Nişanlanması

Enver Bey, 15 Mayıs 1911'de Sultan Mehmed Reşad'ın yeğenlerinden Naciye Sultan ile nişanlandı². Dönemin bunca hareketli olayları içindeki bu nişanlama hadisesi şu şekilde gerçekleşmişti:

"Enver Bey bilindiği gibi, yakışıklı genç bir subaydır. O sırada 29 yaşının içindedir. Almanlar arasında kendisine karşı, başka bir yabancı devlet askerî ataşesine gösterilen ilgi ile kıyaslanamayacak bir ilgi ve sempati vardır. Enver Bey, Almanların bir ihtilâl kahramanıdır. Yarının belki de bir askerî lideri olabilir. Böylece Almanlar arasında büyük saygı görür. Enver Bey Berlin'de, âdeta sefirden daha ileri tutulur. Alman imparatoru, kendisine ilk takdim edildiği zaman, bu genç adama, bir yabancı devletin askerî ataşesi gibi değil, Türkiye'nin bir prensi, önde gelen bir şahsiyeti gibi davranır. Ona üstün iltifatlarda bulunur. Hatta bu genç ve yakışıklı kahramanın, sultanın kızlarından birisi ile evli olup olmadığını da sorar.

Bu ilgiler, Enver'i saran havayı ve onun saray çevresindeki mevkiini de kuvvetlendirir. Bütün kabullerde Enver Bey, salonların itibarlı bir misafiridir. İşte bu sıradadır ki imparatorun yeğenlerinden genç, güzel bir prensesin, Türk binbaşısına karşı alâkası gittikçe artar. Öyle görünür ki bu Alman prensesi bu Türk binbaşısına karşı kayıtsız değildir.

Ali Fuat Paşa ve Aydoslu Sait Bey'in anlattıklarına göre; bu iltifatlar ve yaklaşma çabaları karşısında Enver Bey, gönlü ile yaşayan genç bir insan gibi değil de, kışla havasından bir türlü kurtulamayan taşralı bir zabıt gibi davranır. Gördüğü iltifata karşı dimdik vaziyet alıp, mahmuzlarını birbirine çarparak selâm vaziyeti almaktan başka bir şey bilmeyen, sert bir Prusya zabiti gibidir.

Prensese, yılmaz devamlı davetler tertipler. Sevdiği bu Türk subayına fırsatlar hazırlar. Ama Enver Bey'in davranışları değişmez. Nihayet bir gün ve tabii ancak bir Alman prensesinin ölçüleri içinde, konağındaki bir kabul günü, Enver Bey gene davetlidir. Bir aralık prenses odasına çekilir. Oldukça hafif bir tuvaletle bir divana uzanmıştır. Enver'i odasına davet ettirir. Beklediği harareti ilgi tahmin edilebilir. Ama Binbaşı Enver Bey, birden gene asker vaziyetini alır. Ayaklarını bitiştirir. Ve sayın prensesi, tam askerce selâmlar, emirlerini bekler...

İşte o zaman olan olur. Prensese divandan fırlar. Yüzü şaşkınlıktan ziyade hiddetinden mosmor kesilmiştir, ilk rastladığı Türk, Sait Bey'dir. Ona haykırır:

—Fakat Sait, bu bir manken!

Ali Fuat Paşa, o geceki bu olayın sarayda bize karşı, hissedilir derecede siyasi soğukluk yarattığından bahsederdi.

¹ "Enver Paşa'nın Katili Bir Ermeni", *Milliyet*, 21 Mayıs, 1990.

² Aydemir, Şevket Süreyya; *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, C.II, İstanbul 1917, s. 198–199.*

Enver Beyin Berlin’de, içinden gelen ilk kadın ilişkisi, Mısırlı bir Prensesle masum, fakat kararlı dostluğudur. Prensesin adı bilinir. Enver Bey Prenses İffet’le evlenmeyi de düşünmektedir. Prenses ve ailesi buna hazırdırlar. Fakat nereden ve nasıl duyulmuşsa İstanbul, tam bu sırada işe müdahale eder. Bu evlenmeyi istemez. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa işe el koyar. İttihat ve Terakki Merkezi’nin arzusu, ordunun Enver gibi yıldızlarının hanedanla yakınlaşması ve hanedana mensup sultanlarla evlendirilmeleridir.

Enver Bey’in Berlin’de bir Mısırlı prensesle tanışma ve hatta evlenme ihtimalleri haberinin İstanbul’da, evvelâ İttihatçı çevrede telâşlar uyandırdığını anlamak mümkündür. Fakat Enver’e ilk ciddi uyarının, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından yapıldığı doğrudur. Enver Bey’i Berlin’de bir olupbittiye bırakmamak için bulunan yol, onun hanedandan bir hanım sultanla nikâhlandırılmasıdır. Bunun için de bazı sondajlar yapılır ve bir hanım sultan bulunur, iş, Enver Bey’in annesine de nakledilir. Anne, çok memnun ve heyecanlıdır. Oğlu bir sultanla evlenecektir. Padişaha damat olacaktır. Hemen oğlu üstünde ısrarlara girer. Hem Hüseyin Hilmi Paşanın, hem annesinin mektupları Berlin’e yağmaya başlar.

Enver Bey, aslında bu işe razıdır. Fakat bazı bilgiler de edinmeye muhtaçtır. Meselâ eldeki belgelerden, Meclisi Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey’e yazılan mektuptan bazı cümleler verelim. Çünkü bu arada ve İstanbul’da onun bu iş için güvendiği, en yakın bildiği insan Ahmed Rıza Bey’dir. Ahmet Rıza Bey’e “ağabeyciğim” diye hitap eder. Ahmed Rıza Bey’in aile çevresinde bir hanımdan “validemiz hanım” ve kızı Selma Hanım’dan da “hemşiremiz hanım” diye bahseder. Ahmed Rıza Bey ise bekârdır. Ve bir aralık onun da saraydan bir hanımla evlendirilmesi bahis konusu olacaktır.

Enver Beyin Ahmed Rıza Bey’e mektuplarından biri, 12 Ağustos 1909 tarihlidir. Mektuptaki şu cümleler dikkat çekicidir:

“Bu yakında bir evlenme modasıdır çıktı. Ben de kendimi tecrübe etmek istiyorum.... Sizden bir ricam var.

Hemşirem hanımefendi, sultanın... tahsili, güzelliği, hakkında malumat alıp verebilirler mi? Kendi anneme emniyetim yok... Acaba kızın serveti ne kadar olacak?

Hükümetten maaş, filan verilecek mi? Yahut bu kızdan daha başka biri var mı? Ağabeylik hatırı için yazınız.”

Enver Beyin bu servet, maaş hesaplarını yadırgamamak gerekir. Çünkü gireceği saray, bir binbaşının maaşı ile dönmez. Bunu düşünmekte haklıdır.

Bu muhaberele böylece devam eder. Ama kısa zamanda karara varır. Çünkü iş, artık dedikodu şeklini almak istidadındadır. Bunun üzerine 17 ağustos 1909 tarihli mektupla muvafakatini bildirir:

Berlin 17 Ağustos 1909 Landshoter Strase 7

“Muhterem Ağabeyciğim!

İnayetnâmenizi (lütfettiğiniz mektubu) şimdi aldım. Seve seve okudum. Selma hanımefendi ablamın lütuflarına ayrıca teşekkür ederim. Hilmi Paşa’dan ve evden aldığım mektuplarda, annemin “çok lakırdı oluyor, alıp almayacağını bildir de ses kesilsin” yolundaki son mektubu üzerine, dün muvafakat ettiğimi yazdım. Bu kadar tevekkül iyi değil. Fakat olan oldu.

Yalnız hemşirem hanımefendi, daha sonra teşriflerinde, kızın terbiyesini (tahsilini olacak) tamamlamak için ne lâzım olduğunu veya ne gibi hususları kendilerine teklif etmem lâzım geldiğini tetkikle bildirirlerse, fevkalâde müteşekkir kalacağım. Tevhülümü (evlenmemi) Berlin'den avdetime, yani iki sene sonraya bırakmak fikrindeyim.

Validemiz hanımefendinin ellerinden öperim.”

Enver

Böylece iş karara bağlanmış olur. Artık ne yapılacaksa İstanbul'da yapılacaktır. Enver Paşa ile evlendirilecek olan Naciye Sultan'ın yaşamını da kendi ağzından öğrenmekteyiz. Naciye Sultan yaşamını şöyle anlatacaktır:

“Babam Şehzade Süleyman Efendi, Sultan Abdülmecit'in yedi erkek evlâdından biriydi. Sultan Abdülhamit'le kardeş olurlardı. Yani Sultan Hamit, benim amcamdı. Babannem Serfraz Kadının gençliği, soluk bir hayal gibi yaşar gözlerimde. Bebek sırtlarındaki Nispetiye köşkü, geniş bahçeleri, ormanları ile yazlık sarayımızdı. Babam, ava, bahçeye, spora meraklıydı. Maiyetine verilen yedi Enderun Beyi ile günlerini, yazın bu köşkte geçiriyordu. Annem Ayşe Tarz-ı Ter Kadın, babamın dört hanımından üçüncüsüydü. Güzelliği ile ün salmıştı. Küçük yaşta saraya getirilmiş ve babama eş olmak üzere terbiye edilmişti. Kardeşim Şehzade Şerafettin'le, ana baba bir kardeşiz. Ağabeyim Şehzade Abdülhalim, babamın ikinci karısındandı.

Yazları Nispetiye köşkünde, kışları Feriye sarayında otururduk. Bu saray da kırk elli odalı bir konaktı. Bizi bütün aile fertlerimizle; kalfalar, harem ağaları, uşaklar, tablakârlar (yemek taşıyıcılar) ve babamın maiyetinde çalışan yahut ona arkadaş olarak seçilen yedi Enderun beyi, hep aynı çatı altında yaşadık. Kadın kalfalarla harem ağalarının ayrı daireleri vardı. Sarayımızın hususî doktoru, dişçisi, terzi, berberi bulunurdu. Hulâsa dışarıyla bir alakamız yoktu. Hayat, sarayımızın, köşkümezdün duvarları içinde geçerdi. “Bütün saraylarda olduğu gibi, bizim sarayımızda, köşkümezde de tek eğlence, ince saz takımımızdı. Bu takımı kızlar oluştururdu, ince saz, çalgı ve oyun, bütün eğlencemizi teşkil ederdi. Diğer köşkler ve saraylarla hiç ilişimiz olmazdı. Diğer saraylarla, diğer aile mensuplarımızla, akrabalarımız olan şehzadeler ve sultanlarla, karşılıklı ziyaretler olmazdı. Ama bilirdik ki onların köşk ve saraylarında da hayat tarzı, aynen böyledir...”¹

Bu arada Enver Bey'in Naciye sultanla bir süredir devam eden nişanlılığında da gelişme olmuş, nihayet düğünün yapılması kararlaştırılmıştır. Zira Enver Bey fitik ameliyatı olmuştur ve sıhhatine kavuşmuştur. Rütbesi de 15 Ekim 1913'te albaylığa yükseltilmiştir. Naciye Sultan Enver Bey'i, ilk defa hastanede ziyaret eder. Aydemir'in naklettiğine göre Naciye Sultan hatıralarında bu ziyareti şöyle anlatır:

“Hastahaneden beni görmek istediği haberi geldi. Çok heyecanlandım. Onu ilk defa hasta yatağında gördüm. Bu, ikimizi de üzdü...”

Bu ziyaretin 19–20 Aralık 1913 günleri arasında yapılmış olması mümkündür. Çünkü Enver Bey Naciye Sultan'a yazdığı 21 Aralık tarihli mektubunda, artık hastaneden çıkabileceğini bildirir ve şunları söyler:

¹ Aydemir, a.g.e., s.199-203.

“Beni, bir binbaşı iken kabul ettiniz. Benimle nikâhlandınız. Şimdi bir miralayım (albay). Sizi gördüm. Teşekküre geleceğim. Bu rütbe yükselişime şimdi, bir de sıhhat ve afiyetim ilâve edildi.”

Bu mektuptan üç gün sonra, 24 Aralık 1913'te hastahaneden çıkar. İlk ziyaretini padişaha yapar. Düğün hazırlıklarına ise başlanmıştır¹.

Enver Paşa'nın Düğünü

Enver Paşa'nın 5 Mart 1914'te Naciye Sultan ile evlendiğini İngiliz raporlarından öğreniyoruz².

Raporu yazan şahsa göre: Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, 5 Mart 1914 tarihinde sisli ve hafif yağmur çiseleyen bir akşamda evlendiğini, gelin, Hartum Eski Sultanı müteveffa Süleyman Efendi'nin kızı Prenses Naciye Hanım olduğunu belirtmektedir.

Genç çiftin düğün töreni Damat Ferit Paşa'nın konağında gerçekleştiğini, Türkiye'de düğünlerde misafirlere düğün yemeği ziyafeti vermek örf ve adetlerin başında geldiğini vurgulamaktadır. Gelenek haline gelen düğün yemeklerinin asaleti ve aile onurunu simgeleyen bir gösterge olarak addedildiğini nakletmektedir. Ayrıca, Enver Paşa'nın düğününün, iki yıl önce izlediği bir Türk düğününden çok farklı olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni de; Enver Paşa'nın düğününe davet edilen ve protokolde bulunan yabancı diplomatik temsilcilerin Prenses Naciye Hanımefendi ile tanıştırılması olduğunu belirtmektedir. Prenses Naciye Hanım'ın çok şık bir gelinlik içerisinde sıcak ve yakın bir ilgiyle davetlileri karşıladığını ve onlarla uzunca bir süre Fransızca konuştuğunu, daha sonra, Prenses Naciye Hanım'ın ve damat Enver Paşa'nın nikâh defterini imzaladıklarını aktarmaktadır. Çok sayıda Türk kadınının, gelinin odasını ziyaret ettiklerini, ziyaretçilerin gelin odasından dışarı çıktıklarında, Enver Paşa'nın odaya girdiğini ve Avrupalı bayanlarla sohbet ettiğini belirtmektedir.

Raportörün yakın adamlarından birinin eşi olan bir hanımefendinin; düğünde bulunan bütün davetlilerin sağlam karakter sahibi, asaletli, seçkin tabakadan oluşan insanlardan teşekkül ettiğini naklen kendisine aktardığını belirtmektedir.

Avrupalıların yemek ziyafetine davet edilmediklerini, Enver Paşa'nın düğünden önce konuklarını kabul ettiğini, düğünde Enver Paşa'nın yani yeni damadın en küçük kayın biraderi sarayın prenseslerinin beylerinden hediye edilen bir altın zinciri hediye ettiğini ve ayrıca 1000 Sterlin de yatağa verildiğini aktarmaktadır.

Daha sonra da belgenin üzeri çizilerek iptal edilmiştir.

Yukarıdaki belgeden anlaşılan, raporu yazan yetkilinin tek başına olmadığı ve büyük bir ihtimalle cinsiyetinin erkek olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bayanların bulunduğu kısımlara giremeyip, yakın bir arkadaşının eşinden aldığı bilgiler doğrultusunda görevini ifa etmeye çalıştığını görmekteyiz.

¹ Aydemir, a.g.e., s.417.

²Enver Pasha's Marriage (Enver Paşa'nın Evliliği) Puplic Record Office, Foreign Office; F.O. 195/2459, 13 March, 1914, s. 123–125, Ek.1,2,3,4,. Hanioglu, “Enver Paşa”, s. 262; Aydemir, a.g.e., s.418-420.

Ancak, şurası bir gerçek ki devlet büyüklerimizin attığı her adımın, yabancı devlet adamlarının yakinen takibi altında olduğu tam yüz yıl önceki belge ile bir kez daha teyit edilmiş ve ilim dünyamıza hizmet etmesi, genç kuşaklara örnek olması açısından bu konu araştırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Enver Paşa'nın siyasî ve askerî kariyeri hakkında değişik ve birbiriyle çelişen yorumlar yapılmıştır. 1908 ihtilâlinde oynadığı rol, Trablusgarp Harbi'ndeki başarıları sebebiyle kamuoyunda büyük itibar kazanan Enver Bey'in aleyhine Mondros Mütarekesi'nin ardından bir kampanya başlatılmış. 1922 sonrasında ise yeni rejim Enver Paşa ve arkadaşlarını gereksiz yere I. Dünya Savaşı'na girilmesinden sorumlu tutmuş, Mütareke dönemi faaliyetleri de maceracılık olarak yorumlanmıştır. Belirli dönemlerde lehine ve aleyhine yoğun yayın yapılması, Enver Paşa hakkında objektif bir değerlendirmede bulunulmasını güçleştiren temel sebep oluşturur.

Enver Paşa'nın teamüllere aykırı olarak çok hızlı yükselişi, ona kıta hizmeti yapmak için yeterli zaman bırakmamıştı. Bu yüzden orduların sevk ve idaresinde ihtiyaç duyulan pratik bilgilerden yoksun kalmıştı. Bu eksiklik çoğu zaman menzil ihtiyaçlarını takdir etmek ya da askerın karşı karşıya olduğu zorlukları dikkate almak gibi konularda gereken kararı seri bir şekilde vermesine engel teşkil ediyordu.

Yetiştığı dönemin Osmanlı zabitanı içinde kendini geliştiren Enver Paşa Makedonya'daki çete savaşlarında gösterdiği başarılarla sivrilmiştir. 1908 hareketinde öncü rolü onu halk kahramanı mertebesine getirdiği gibi İttihad ve Terakki Cemiyeti içindeki durumunu da güçlendirmiş, 1913 Bâb-ı Âli Baskını'ndan itibaren gerek bu örgütün askerî kanadının gerekse Teşkilât-ı Mahsûsa'nın lideri haline gelmiştir. Bu dönemde kendi kaleminden çıkan mektuplar, Enver Paşa'nın Fransızca ve Almancayı iyi düzeyde kullanabilen ve Batı düşünürlerinin kitaplarını okuyan bir kişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca kendi düşün töreninde yabancı ülke temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde yabancı dillere çok iyi derecede hâkim olduğunu da ekteki belgelerden anlamaktayız.

Enver Paşa'nın etrafında gelişen olayların doğru bir değerlendirilmesini yapabilmek için Enver Paşa'nın üç farklı yönünün açıkça bilinmesi gereklidir. Birincisi ve en önemlisi onu bulunduğu konuma taşıyan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin gizemliliği, ikincisi üstlendiği zor görevlerin kendisine kazandırdığı sınırsız yetkiler ve bunları kullanım biçimi, üçüncüsü de Enver Paşa'nın karakteridir.

Kaynaklar

1. Public Record Office, Foreign Office; F.O. 195/2459, 13 March, 1914, Londra.
2. Ahmad, Feroz, İttihad ve Terakki (1908–1914), Çev. Nuran Yavuz, İstanbul, 1984.
3. Akşin, Sina, “Siyasal Tarih (1789–1908)”, Türkiye Tarihi, C.III, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, 5. Baskı, İstanbul, 1997.
4. Akşin, Sina, Jön Türkler ve İttihad ve Terakki, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992.
5. Altuğ, Yılmaz, Siyasi Tarih Ders Notları (1776–1920), Filiz Kitapevi, İstanbul, 1977.
6. Armaoğlu, Fahir, Siyasi Tarih (1789–1960), Ankara, 1973.
7. Aydemir, Şevket Süreyya, Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa, C.III, İstanbul, 1993.
8. Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, C.I, İstanbul 1993
9. Balcı, Ramazan, Sarıkamış Harekâtı, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.
10. Bardakçı, Murad, ŞahBâba, İstanbul, 1998.
11. Burak, Durdu Mehmet, Birinci Dünya Savaşı’nda Türk-İngiliz İlişkileri, 1914–1918, Bâbil Yayınları, Ankara, 2004.
12. Burak, Durdu Mehmet, “Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, OTAM, Sayı. 14, Ankara, 2003.
13. Cemal Paşa, Hatırat, V. Baskı, İstanbul, 1997.
14. Çavdar, Tevfik, Talât Paşa, (Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü), TTK Yay, Ankara, 1995.
15. Çavdar, Tevfik, Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950), İmge Yay., Ankara, 1995.
16. Davison, H. Roderic, Essayas in Otoman and Turkish History, 1774–1923, University of Texas Press, USA, 1990.
17. Duru, Kâzım Nâmi, İttihad ve Terakki Hatıralarım, İstanbul, 1957.
18. “Enver Paşa’nın Katili Bir Ermeni”, Milliyet, 21.05.1990.
19. “Enver Paşa”, Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C.4, s.211–212.
20. Eroğlu, Hazma, Türk İnkılâp Tarihi, Ankara, 1990.
21. Hanioglu, M. Şükrü, “Enver Paşa”, DİA, C.XI, İstanbul, 1995.
22. Hanioglu, M. Şükrü, Bir Siyasi Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889–1902), İstanbul, 1985.
23. İbrahim Temo, İttihad ve Terakki Anıları, Arba Yay. İstanbul, 1987.
24. Jaeschke, G. “I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye’nin Dış Politikası”, Belleten, XLI/164, Ankara, 1977.
25. Kansu, Aykut, 1908 Devrimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
26. Karabekir, Kâzım, İttihad ve Terakki Cemiyeti Neden Kuruldu? Nasıl Kuruldu? Nasıl İdare Olundu? Haz. Faruk-Emel Özerengil, İstanbul, 1982.
27. Karabekir, Kâzım, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, C.I, İstanbul, 1995.

28. Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, CIX, TTK Yay., Ankara, 1996.
29. Kırzioğlu, M. Fahrettin, Kâzım Karabekir, K. B. Yay., Ankara, 1991.
30. Kinross, Lord, Atatürk: Bir Milletten yeniden Doğuşu, Çev. Necdet Sander, İstanbul, 1981.
31. Kocabaş, Süleyman, Jön Türkler Nerede Yanıldı, Vatan Yay., İstanbul, 1991.
32. Kuran, Ahmed Bedevî, İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki, İstanbul, 1948.
33. Kurtcephe, İsrâfîl, Türk İtalyan İlişkileri (1911-1916), TTK Yay., Ankara, 1995.
34. Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 1996.
35. Mardin, Şerif, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895–1908), 9. Baskı, İstanbul, 2002.
36. Okyar, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, Yay. Haz. Cemal Kutay, İstanbul, 1980.
37. Resneli Niyazi, Balkanlarda Bir Gerillacı, Çağdaş Yay. İstanbul, 1976.
38. Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, III. Baskı, İstanbul, 1998.
39. Şimşir, Bilal N., Ege Sorunu, Belgeler, C.II, Ankara, 1976.
40. Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, Ordu ve Politika, İstanbul, 1967.
41. Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, Arba Yay., İstanbul, 1995.
42. Tunçay, Mete, "Siyasal Tarih (1908–1923)", Türkiye Tarihi, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), C:IV, İstanbul, 1997.
43. Uzer, Tahsin, Makedonya'da Eşkıyalık ve Son Osmanlı Yönetimi, Ankara 1987.
44. Üçok, Coşkun, Siyasî Tarih Dersleri, İstanbul, 1954.
45. Ünal, Tahsin, Türk Siyasî Tarihi(1700–1958), Ankara, 1977, s.378–379.
46. Yalçın, Hüseyin Cahit, Siyasal Anılar, İş Bankası Yay. İstanbul, 2000.
47. Yamauchı, Masayuki, Hoşnut Olamamış Adam- Enver Paşa, İstanbul, 1995.

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONU

EK-1, 2, 3 ve 4'ün Transkripsiyonu

ENVER PAŞA'NIN EVLİLİĞİ
(Raporlar)

13 Mart 1914

“Efendim,

Birlikte çalıştığımız bayanın raporuna göre Harbiye Nazırı Enver Paşa, 5 Mart 1914 tarihinde sisli havada ve hafif yağmur çiseleyen bir akşamda evlendi. Gelin, Hartum Eski Sultanı müteveffa Süleyman Efendi'nin kızı Prenses Naciye Hanım'dır.

Genç çiftin düğün töreni Damat Ferit Paşa'nın konağında gerçekleşti. Türkiye'de düğünlerde misafirlere düğün yemeği ziyafeti vermek örf ve adetlerin başında gelmektedir. Gelenek haline gelen düğün yemekleri asaleti ve aile onurunu simgeleyen bir gösterge olarak addedilmektedir. Enver Paşa'nın düğünü, iki yıl önce izlediğim bir Türk düğününden çok farklıydı. Çünkü Enver Paşa'nın düğününe davet edilen ve protokolde bulunan yabancı diplomatik temsilciler Prenses Naciye Hanımefendi ile tanıştırıldı. Prenses Naciye Hanım çok şık bir gelinlik içerisinde sıcak ve yakın bir ilgiyle davetlileri karşıladı ve onlarla uzunca bir süre Fransızca konuştu. Sonra, Prenses Naciye Hanım ve damat Enver Paşa nikâh defterini imzaladılar. Çok sayıda Türk kadını gelinin odasını ziyaret ettiler. Ziyaretçiler gelin odasından dışarı çıktıklarında, Enver Paşa odaya girdi ve Avrupalı bayanlarla sohbet etti.

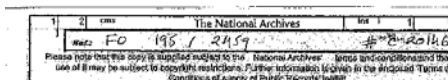
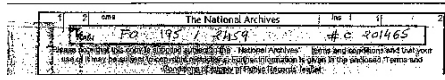
Yakın adamlarımdan birinin eşi olan bir hanımefendi; düğünde bulunan davetlilerin sağlam karakter sahibi, asaletli, seçkin tabakadan oluşan insanlardan teşekkür ettiğini belirtmektedir.

Avrupalılar yemek ziyafetine davet edilmediler. Enver Paşa düğünden önce konuklarını kabul etti. Düğünde Enver Paşa'nın yani yeni damadın en küçük kayın biraderi sarayın prenseslerinin beylerinden hediye edilen bir altın zinciri hediye etti. Toplam 1000 Sterlin de yatağa verildi” denmektedir.

EK. 1-2

195 / 2159 / 2012
 HSB
 Draft
 To: [unclear]
 Re: [unclear]
 Sir,
 I have the honor
 to report that Enver
 Paşa, Minister of War,
 has married on the
 3rd inst. to the
 Sublime,
 Princess Hedige, daughter
 of the late Prince
 Seligman Effendi, brother
 of the Sultan.
 The ceremony took
 place in the Kiosk
 [unclear] [unclear]
 from Damad Said Paşa
 which

which has been taken
 for the young couple.
 In Turkey, the wedding
 consists of a feast &
 reception & is considered
 of infinite importance
 to the betrothed,
 which in Enver Paşa's
 case took place more
 than two years ago.
 The ladies of the
 Diplomatic Body were
 invited to the reception
 & were there introduced
 to all the Imperial
 Princesses who manifested
 the

EK. 3-4

the highest interest
 in their personal
 appearance & dress. A
 long preparation of the
 French. On a sign
 from a Soviet the
 Turkish women entered
 a room. Pasha entered
 the room & talked
 with the European
 women. I was told by
 the wife of a member
 of my staff that he
 went through this
 thing with great
 dignity. The
 Europeans were not
 invited to the party.

in Pasha held a room
 the wife the
 long to which no
 one of the Corps
 'Lombard' was invited.

On his marriage
 in Pasha he received
 little of demand,
 But this is less, which
 may give to the
 hands of Imperial
 cases.

The ~~price~~ has
 full ~~value~~ of
 into ~~unfolding~~ the
 is ~~assessed~~ furniture
 The enormous price
 in for these articles
 £11000 for bed
 £1700

